

MOETEN KLEINE KINDEREN LEREN LEZEN?

WILHELMINA J. BLADERGROEN

Hoogleraar R.U. Groningen

I. Het verschijnen van de „leesmethode voor kleine kinderen”, bij ons bekend geworden als „de Methode Margadant”, heeft in den beginne veel stof doen opwaaien en de wereld van pedagogen en ouders in beroering gebracht. In het algemeen stond de pedagogische wereld tamelijk negatief tegenover deze nieuwigheid, waarbij als hoofdmotivering gold, dat de toch al zo korte periode van zorgeloosheid, die het jonge kind geniet, zou worden belast met het verwerven van vaardigheden, waartoe het kind nog niet rijp wordt geacht.

In wezen kunnen we echter dit hele probleem niet beoordelen, zonder de nodige experimentele ervaring en benadering.

Nu vinden we in de recente literatuur beginpunten van nader onderzoek van het probleem en het leek mij derhalve juist om bij tijden wijle daaromtrent iets mede te delen.

II. In het Julinummer 1967 van *Schule und Psychologie* treffen we twee artikelen aan over dit onderwerp, die hier verkort worden weergegeven.

A. Het eerste artikel is geschreven door Heinrich Kratzmeier onder de titel „Het lezen van kleine kinderen.”

Ook in Duitsland is de methode, aldaar geïntroduceerd door LÜCKERT, in eerste instantie met een „neen” begroet.

Daartoe worden de volgende motieven aangevoerd.

1. Het kind is gedurende de kleuterfase nog niet rijp om te leren lezen.
2. Een te vroegtijdig leren lezen zou het kind geestelijk overbelasten.
3. De onbekommerde speelfase van het kind zou door het leren lezen worden ingeperkt.
4. Het kind, dat reeds kan lezen, voordat het naar de lagere school gaat, zal zich in het eerste schooljaar vervelen.

In Duitsland is de instelling tegenover het vroege leren lezen zo negatief, dat vele ouders er streng voor waken, dat het kind met het lezen geconfronteerd wordt. Ook hier gaat men echter vragen om betrouwbaar onderzoek.

Dit onderzoek werd nu in 1964 op bescheiden schaal in Reutlingen verricht onder leiding van de schrijver.

Uitgangspunt daarvoor waren natuurlijk de Amerikaanse berichten over het leren bij twee- tot driejarige kinderen.

Bijzonder bekend werden eerst de experimenten van Prof. Moore. Deze had een „sprekende schrijfmachine” ontworpen, waarmee de kleuter kon leren lezen en schrijven. Hij werkte met de synthetische methode: het kind leerde eerst de letters, later pas het schrijven en lezen van woorden.

Bij elk aantikken van de letter op de schrijfmachine werd niet alleen het letterbeeld zichtbaar, maar het werd begeleid door de bijbehorende klank. Ook bij het (tikkend) schrijven van kleine woorden werden deze akoustisch gepresenteerd. Op deze wijze bewerkte Prof. Moore, dat 4-jarige kinderen reeds heel redelijk leerden lezen en schrijven. De betreffende kinderen hadden op school een behoorlijke voorsprong, die op achtjarige leeftijd nog te bemerken viel. Even later verschenen in de pers de berichten van Prof. Glenn Doman uit Philadelphia. (de bij ons ingevoerde Methode Margadant).

Hij ging uit van de globale methode, en knoopte aan bij voor het kind bekende zaken uit de dagelijkse omgeving: lichaamsdelen, voorwerpen, etc.

De schriftvorm is vooral de hoofdletter.

De auteurs huldigen de opvatting, dat het leren lezen des te gemakkelijker valt, naarmate het meer aansluit bij het leren spreken. Hiermee vinden zij aanknopingspunten bij Maria Montessori, die ook gepoogd heeft vierjarige kinderen te leren lezen en schrijven, daarbij echter uitgaand van de motoriek en het leren schrijven. Dit alles staat in tegenspraak met vele onderzoekingen betreffende het schoolrijheidsprobleem. Daarin speelt het kunnen structureren (Gestalten) een voorname rol. (Onderzoekingen van Kern, Marianne Frostig, Bladergroen).

De aanwezigheid van de mogelijkheid te kunnen structureren wordt stellig als een noodzakelijke voorwaarde beschouwd om te kunnen leren lezen. Op grond hiervan overheerst dus de opvatting dat er eerst een vrij hoge graad van structureren nodig is, om te kunnen leren lezen. De „vroege leesmethode” zou dus deze stelling tegenspreken.

Het structureringsvermogen moet echter gezien worden als een dynamische factor in de kinderlijke ontwikkeling, die door bijzondere pedagogische maatregelen kan worden bevorderd.

In het onderzoek van Kratzmeier werden een aantal gevallen bestu-

deerd. Het ging daarbij om 9 kinderen, die voor het begin van de lagere school konden lezen. De vraag was nu: op welke wijze hadden die kinderen leren lezen? Heeft de psychische gesteldheid van deze kinderen door het lezen een opvallende wijziging ondergaan? En ten slotte in hoeverre heeft het vroege leren lezen de algemene schoolvorderingen beïnvloed? Op deze vragen werden m.i. nog niet exacte antwoorden verkregen.

Men kwam nl. tot de volgende resultaten:

1. Het is mogelijk voor het schoolbegin te leren lezen. De eerste pogingen tot leren lezen werden gedeeltelijk door de kinderen spontaan gedaan, deels wel door de omgeving gestimuleerd. De meeste vroege lezers gaan uit van het totale woord, de analyse volgt echter tamelijk snel.

Het meest worden grote schriftvormen gelezen, hoofdletters vooral.

De auteur stelt dan als conclusies:

1. Kinderen zouden op vroegere leeftijd, dan tot nu toe gedacht werd, kunnen leren lezen. Het lezen leren voltrekt zich nl. gemakkelijker, naarmate het directer aansluit bij de taalverwerving.
2. De schematisch gestelde leerplicht op 7 jaar zou elastischer moeten worden gehanteerd, zo dat deze met de rijpheid van het kind overeenstemt.
3. Er moeten methoden worden ontwikkeld, die twee- tot zesjarige kinderen in staat stellen thuis en op de kleuterschool te leren lezen. Volgens de auteur zou dit geen inperking betekenen van de kinderlijke speelvrijheid, maar eerder een verrijking van het kinderlijk wereldbeeld en een bevordering van de algemene ontwikkeling, tevens een stimulans voor de intellectuele ontwikkeling.

Voor het ontwikkelen van een optimale methode voor het vroeg leren lezen, acht men de volgende factoren van belang:

Grote letter, (hoofdletters) zijn verkieslijk, vooral bij de aanbieding van de eerste woorden.

Er moet worden uitgegaan van het totale woord. Bij een woordbezit van ongeveer 70 woorden kan men dan met analyse beginnen.

Het leren lezen moet slechts op speelse wijze tot stand komen waarbij de methode zich moet aanpassen aan de persoonlijkheid van het kind, alsook aan zijn ontwikkelingsniveau. De werkgroep van de auteur van dit artikel is bezig een kleuterleesboekje te ontwikkelen, waarmee 2 tot 6 jarigen kunnen leren lezen.

Op grond van zijn gegevens mogen we het vroegkinderlijk lezen niet zonder meer ter zijde stellen.

B. Het tweede artikel is van Irmgard Notz, getiteld:

„Wanneer schoolbeginners kunnen lezen”.

Het komt nog niet vaak voor (aldus de schrijfster), dat men in de eerste klassen van de lagere school kinderen aantreft, die reeds kunnen lezen. Wat gebeurt er nu, wanneer kinderen op school komen, die met de methode Glenn Doman hebben leren lezen?

Wat moet de school dan gaan doen?

Schr. onderzocht twee kinderen, D en M.

D. had van de leidster van zijn voormalige kleuterschool een briefje meegekregen, waarin o.m. stond, dat hij „helaas” al wat kon lezen. Het psychologisch onderzoek wees uit, dat het een intelligente jongen was (IQ 125), wat asthnisch-schizothym van persoonlijkheidsstructuur. De Moeder, uitgeefster van beroep, had het gegeven van de kleuterleidster bevestigd: de jongen kon lezen. Hij had zich deze leesvaardigheid verworven via het ontcijferen van autoborden en reclameopschriften.

Er was niet gericht met hem geoefend. Men vreesde, dat de jongen zich in de school zou vervelen. Deze veronderstelling bleek juist. Hij ging echter toch wel graag naar school. Daar het hem moeilijk viel te leren schrijven vond men het onjuist hem een klas te laten overslaan. Doordat hij thuis veel las in boeken, die de moeder hem verschaftte, kwam hij in algemene ontwikkeling de leeftijdgenootjes vooruit. Na een half jaar kwam er een rapport van de school dat niet aan de verwachtingen voldeed. Men was teleurgesteld, niet in het kind, maar wel in de school, die het kind niet had weten op te vangen.

M. kon ook reeds lezen, voordat hij naar school ging, ook spontaan verworven door reclame en opschriften te ontcijferen. Ook hij maakt het maar matig in de eerste klasse: hij behoeft zich maar weinig in te spannen en zoekt nu andere, storende bezigheden. Ook hij had moeite met schrijven en tekenen. Bij testonderzoek bleek hij een IQ van 162 te bezitten.

De mening van de schrijfster is dus, dat wanneer kinderen reeds kunnen lezen wanneer ze op de school komen er wegen gevonden moeten worden om deze kinderen in de school anders op te vangen. Er moet in de eerste klassen dus meer differentiatie mogelijk zijn. Er zal een betere voorselectie moeten zijn; de schoolrijpheidstests zullen b.v. leesopgaven moeten gaan bevatten.

Tot zover de artikelen.

III. Uit deze gegevens komen voor ons enkele belangrijke vragen naar voren:

Uit de verschillende gegevens bleek, dat de twee vroege lezers beide motorisch onhandig waren en moeite hadden het schrijven te leren.

De vraag is, of dit toeval is, dan wel dat dit samenhangt met het vroege leren lezen, waardoor zij meer gelezen hebben en minder hebben gespeeld?

Methodisch is het van belang dit te weten, want zouden we dan geen keus moeten maken tussen vroeg leren lezen, aansluitende bij de spraakontwikkeling, of wel motorische rijpheid afwachten, zodat het schrijven beter kan aansluiten bij het leesonderwijs?

Een tweede vraag, die het meest interessant is:

Bezit het kind werkelijk de visuele rijpheid tot vorm en structuurherkenning voor het 5de jaar? Bezit het deze rijpheid eerder, dan de mogelijkheid tot motorische weergave? Onder welke voorwaarden moet het leren lezen dan geschieden? Alleen met zeer grote letters en wanneer kan men dan naar kleinere letters overgaan?

Een tweede factor, die ons in de gegevens opviel was, dat de meeste van de bestudeerde kinderen kwamen uit intellectueel milieu. De milieu-invloed op de belangstelling van het kind voor lezen lijkt wel zeer groot. Daarnaast worden door de verschillende onderzoekers de invloeden van televisie en reclame genoemd.

Dit betekent, dat met de vorm van onderzoek, zoals in deze artikelen vermeld, niet kan worden volstaan.

Onderzoekingen naar dit toch wel zeer belangrijke gegeven, dat verstrekkende gevolgen voor de opvoeding van onze kinderen kan hebben, zullen zeer kritisch en systematisch moeten worden opgezet.

In de eerste plaats zal een groter aantal kinderen erin betrokken moeten worden.

Deze kinderen zullen moeten worden gerequireerd uit verschillend milieu.

De onderzoekingen zullen moeten aansluiten bij hetgeen bekend is over het kinderlijke waarnemen. (Helaas is nog maar heel weinig daaromtrent bekend.)

Alvorens dit leesexperiment te beginnen zal men nauwkeurig moeten zijn ingelicht omtrent spraak- en taalontwikkeling van de betreffende kinderen.

De onderzoekingen zullen moeten worden opgezet, zowel binnen gezinsverband als binnen de kleuterscholen.

Wanneer een dergelijk onderzoek zou kunnen plaatsvinden, zou dit van groot belang zijn voor velerlei:

zowel voor de theorievorming omtrent de kinderlijke ontwikkeling van spraak, taal, waarneming en fijnere motoriek, als voor de praktische organisatie van de opvoeding in gezin en school.

In het buitenland vinden steeds meer de tendenties om het aanleren van de schoolvaardigheden te economiseren, door o.m. te zoeken naar de wegen om bepaalde vaardigheden op vroegere leeftijd bij te brengen. Dit zou verkorting kunnen betekenen van de leerduur, hetgeen daarom nodig zou zijn, omdat de wetenschap zó snel vordert en de moderne samenleving op zo'n hoog niveau van kennen en kunnen functioneert, dat de kinderen in de jeugdperiode veel meer dan vroeger aan kennis moeten verwerven.

Wanneer zonder gevaar voor de harmonie der persoonlijkheidsontwikkeling bepaalde vaardigheden op vroegere leeftijd kunnen worden verworven, dan men vroeger dacht, zullen we in opvoeding en onderwijs ons daarnaar moeten richten. Dan zou de gehele kleuteropvoeding anders moeten worden gericht en bewuster worden gehanteerd, dan tot nog toe.

Deze vragen zijn zonder gericht experimenteel onderzoek in longitudinale vorm niet te beantwoorden. Dergelijke onderzoeken zijn nodig, willen we aan een aantal gevaren ontkomen:

1. Onnodige ontwikkelingsvertraging te veroorzaken door emotioneel getinte afweer tegen doorbreking van tradities.
2. Overrompeld te worden door ongecontroleerde en niet voorziene feiten, nl. dat — mede door de prikkels, die van reclame en televisie uitgaan —, een toenemend aantal lezende kinderen de lagere school gaat betreden.
3. Eventuele foutieve wegen met onze kleuters te bewandelen door onoordeelkundig in te grijpen met nieuwe leesmethodieken voor kleine kinderen in de spontane ontwikkelingsrhythmen, die we tot nog toe meenden te onderkennen. Het merkwaardige is, dat onze eigen onderzoeken naar de leesprestaties in het lager onderwijs tenderen naar het vaststellen van een „te spontaan” kleuterleven, in die zin, dat bij meer gerichte levens- en ontplooiingsmogelijkheden voor de kleuters in ruimte, speelgoed en gerichte bemoeienis van de kant van de volwassenen, er minder schoolmislukkingen zouden zijn en daarmee ook minder kinderverdriet.

Is onze kleuteropvoeding wel zo ideaal, dat we apriori andere mogelijkheden voor het betreden van andere en betere wegen moeten afsluiten?

Het hier besprokene wil beslist geen pleidooi zijn voor „vroeg leren lezen”, met welke methode ook. Het wil een pleidooi zijn voor gericht onderzoek van de gegeven problematiek, om op gefundeerde wijze stelling te kunnen nemen.

Een dergelijk onderzoek kan niet in het wilde weg worden opgezet; daarvoor heeft het teveel facetten, zoals sociale, biologisch-medische, pedagogische en didactische facetten.

De ouder-kinderrelatie is hier b.v. fundamenteel in betrokken, evenals de organisatie van het levensmilieu (ruimte in en om huis), de organisatie van de kleuterschool, etc.

Van de uitslag van een dergelijk onderzoek zal het moeten afhangen op welke wijze de organisatie van kleuter- en lager onderwijs, misschien tot in de wortels zal moeten veranderen.

In Duitsland spreekt ook *Lückert* van „*kulturelle Vernachlässigung* van de kleuter.

Wij komen langzamerhand tot de overtuiging, dat vele kinderen „geestelijk en functioneel ondervoed” het lager onderwijs betreden en op grond daarvan het programma slecht of niet kunnen volgen.

Dit betekent niet alleen onnodig kinderleed, het betekent een gevaar voor de persoonlijkheidsontwikkeling en menswording voor heel veel kinderen, met alle consequenties voor hun maatschappelijk slagen.

LITERATUUR:

HEINZ-ROLF LÜCKERT: Begabungsforschung und basale Bildungsförderung Schule und Psychologie 14. Jhrg. Heft 1, 2.

HEINRICH KRATZMEIER: Kleinkinderlesen. Schule und Psychologie 14. Jhrg. Heft 7.

IRMGARD NOTZ: Wenn Schulanfänger lesen können: Schule und Psychologie: 14. Jhrg. Heft 7.

KERN, A.: Lesen und Lesenlernen Freiburg 1937.

KERN, A.: Sitzenbleiberelend und Schulreife. Freiburg 1958.

DOMAN, G.:

BLADERGROEN, W. J.: Spel en Speelgoed in onze tijd. Van Gorcum 1964.